

Rettssociologi

Thomas Mathiesen: Rett og samfunn – utkast til en rettsosociologi (2. utgave, Pax forlag, Oslo 1977). 160 sider – 37,00 norske kroner.

Dele af denne bog indgår i norske jurastuderendes pensum. Den er også blevet læst som introduktionsbog i rettsociologiske seminarer andetsteds i Norden. RET-FÆRD's redaktion har derfor ment, at det kunne være af betydning at lade nogle af de jurastuderende, som bogen er skrevet for, anmelde den. Det drejer sig om en gruppe danskere, som har gennemgået den under et seminar (et såkaldt »kursusfag«) ved Helmuth Schledermann i Århus. De af holdets deltagere, som anmelder bogen, har delt opgaven mellem sig: Den første omtale behandler bogen generelt, og den anden omtale lægger hovedvægten på Mathiesens praksisorienterede afsnit.

1. Omtale ved Jørgen Rønnow Bruun og Leo Lybæk Hansen

»Rett og samfunn« kaldes beskedent et udkast til en rettsociologi.

Den har til formål at dække et behov for drøftelse af forholdet mellem ret og samfund. Kerneproblemerne er her »i hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, virker rettslige regler og afgjørelser inn på samfunnsforholdene? I hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, påvirker samfunnsforholdene utviklingen av rettsregler og rettsavgjørelser?« (s. 9).

Bogen er opdelt i fire kapitler. I første kapitel, »indledningen«, defineres rettsociologien som det videnskabelige studium af forholdet mellem ret og samfund. Med henblik på en senere fremstilling af samfundsforskeres samfundsoptattelse præsenteres den idealtypiske metode for læseren. En idealtypisk model er en fremstilling, hvor de træk ved virkeligheden som man er optaget af med vilje rendyrkes eller sættes på spidsen, for at give en klar målestok for vurderingen af den empiriske virkelighed.

I andet kapitel udvikles så tre idealtypiske modeller for samfundsoptat-

telse. *Normmodellen* der med udgangspunkt i Max Webers arbejder angiver et samfundssyn, hvor »menneskenes normer bestemmer samfundets struktur og udvikling«. Medens *normmodellen* fremstiller verden såkaldt objektivt og udefra, så er det karakteristiske ved den anden samfundsmode, *oplevelsesmodellen*, at den tager udgangspunkt i menneskets subjektive oplevelser. Det bliver altså ikke formelle normer, herunder retsregler, der bliver bestemmende for samfundets struktur og udvikling, men derimod alle de stiltiende forudsætninger, som mennesker tager for givet. Disse to samfundsmodeller anser Mathiesen for afgørende forskellige fra den tredje, *materialitetsmodellen*, derved at de to første er idealistiske modeller. »De er begge 'idealistiske' modeller i den forstand, at materielle strukturer i liten grad inngår i årsaksresonnementene« (s. 44). Medens det omvendte selvfølgelig er tilfældet med materialitetsmodellen, som forfatteren vender udførligt tilbage til i det følgende.

Tyngdepunktet i bogen er kapitel III, hvor Mathiesen konfronterer empiriske undersøgelser og politisk praksis med de samfundsvidenskabelige modellers beskrivelse og forklaring af forholdet mellem ret og samfund. På denne baggrund fremhæves materialitetsmodellen som den i hovedsagen »rigtige« samfundsoptattelse. I forlængelse heraf fremsættes politisk-teoretiske overvejelser af muligheder for samfundsendringer, herunder specielt muligheder for at jurister kan spille en aktiv rolle heri.

Kapitel IV er et post skriptum om fremtiden. Mathiesen gør her opmærksom på, at hans sociologiske analyse har den forudsætning, at mennesket stort set ikke handler oppositionelt. Ikke desto mindre er han samtidig af den opfattelse, at mennesker gennem handling kan bryde samfundets magtstrukturer. »Og når menneskene virkelig handler, er det de som bestemmer« (s. 151).

Denne anden udgave af »Rett og samfunn« adskiller sig på flere punkter væsentligt fra den første, der udkom i 1975. Som forfatteren selv siger det i forordet: »For det første er den begrepsmessige diskussionen i kapittel I og II bearbejdet videre, og en del nødvendige presiseringer er innført. For det annet er den empiriske og den teoretiske delen i kapittel III – som tar opp selve tilknytningen mellom retten og samfunnet – ganske betydelig utvidet. For det tredje er forholdet mellom forståelsen av retten og samfunnet på den ene siden og det politiske arbeid som er nødvendig for å overskride den kapitalistiske produksjonsmåtes strukturer på den andre, noe nærmere artikulert«.

Behandlingen af bogen i denne anmeldelse vil koncentrere sig om de nye og de ændrede afsnit.

Vi vil ikke gå nærmere ind på normmodellen og oplevelsesmodellen. Derimod vil materialitetsmodellen blive indgående behandlet, dels fordi den er væsentlig for forståelsen af Mathiesens holdning til retten og samfundet, dels fordi den er ændret en del fra første til anden udgave.

Materialitetsmodellen bliver hos Mathiesen stillet op over for normmodellen, således at hvor det i normmodellen er normer som er bestemmende for samfundets struktur og udvikling, dér indtager produktionsmåden samme position i materialitetsmodellen.

Den særlige vægt på produktionsmåden og i det hele taget pointeringen af, at det karakteristiske ved dette samfundsperspektiv er materialiteten, betegner en udvikling hos Mathiesen. I den første udgave af »Rett og samfunn« hed nemlig det, der svarede til materialitetsmodellen »tvangsmodellen«, og det begreb, der indtog samme position som normer i normmodellen, var »interesser«.

Ved den nærmere udformning af materialismen tilslutter Mathiesen sig Dag Østerbergs opfattelse fra bogen »Makt og materiell (1971). Her ses materialiteten som havende to sider. For det første ses menneskets sociale relationer at udspilles inden for »et tregt handlingsfelt«, der betegner helheden af træge genstande bearbejdet af mennesker for at tjene mennesket f.eks. bygninger, redskaber og penge tillægges afgørende vægt. Men materialismen har også en anden betydning, som hænger sammen med arbejdets nødvendighed. Disse to betydninger kædes sammen, således at arbejdets nødvendighed som den økonomiske instans får en afgørende vægt inden for det træge handlingsfelt. Dette består ifølge Dag Østerberg yderligere af f.eks. familieinstansen og den religiøse instans (Makt og materiell s. 64).

Dag Østerberg betragter i øvrigt sin materialismeopfattelse som delvis udledt, delvis overtaget fra Sartre og som værende en uddybning af den marxske materialisme. Sådan at forstå at man må være opmærksom på, at ikke kun basis, men også overbygningen er tilknyttet materielle strukturer og genstande.

Mathiesen ser en sådan forbindelse mellem denne materialismeopfattelse og »produktionsmåden«, at den sidste af de to hovedsider ved Østerbergs definition af materialitet lægges til grund i hans fremstilling.

Karakteristisk for Mathiesens behandling af produktionsmåden er, at han bygger forståelsen op over metaforen basis-overbygning. Han anfører to opfattelser af produktionsmåden. Den første er Cecilie Høigårds, hvor produktionsmåden er basis i samfundet, der så står i vekselvirkning med overbygningen. Overbygningen består bl.a. af »retten«. Også den anden opfattelse af produktionsmåden forklares ved anvendelse af bygningsmetaforen. Det drejer sig om Louis Althussers og Nicos Poulantzas' opfattelse, som Mathiesen selv tilslutter sig. Ifølge denne består produktionsmåden af fire niveauer, hvor basis er det økonomiske niveau, der i sidste instans er bestemmende. Medens de øvrige niveauer, herunder det politisk-juridiske udgør overbygningen.

Bygningsmetaforen bruges hos Mathiesen som udtryk for en materialistisk selvforståelse. At der er andre opfattelser af konstruktionens analytiske værdi nævnes ikke. Således vil nogle forskere med en materialistisk samfundsofattelse mene, at bygningsmetaforen blot betegner den unge

Marx' materialistiske videnskabsintention, som senere udfoldes i kritikken af den politiske økonomi. Dette synspunkt støttes bl.a. af, at basis-overbygningen ikke er anvendt i Marx' hovedværk »Kapitalen«.

Problemet med afklaringen af forholdet mellem produktionen og retten er i øvrigt et punkt, som ifølge Mathiesen selv ikke er godt nok præciseret i hans bog (s. 154, note 20). Det kan her tilføjes, at han slet ikke nævner det for mange med en materialistisk opfattelse helt centrale begreb: merværdi. Han prøver derfor heller ikke at skabe forbindelse mellem den i produktionssfæren stedfindende merværdiproduktion og den borgerlige ret. Det, at retten efter denne opfattelse er den nødvendige forudsætning for det kapitalistiske varebytte, nemlig salget af varen arbejdskraft. Og at dette varebytte netop er det nødvendige formidlingsled og dermed konstituerende for den kapitalistiske merværdiproduktion (se f.eks. nærmere herom i Torben Wanschers artikel i Kurasje nr. 12, 1975, især s. 149f.).

Man kan endelig påpege det vanskelige i at forene på den ene side Mathiesens definition af materialisme hentet fra Dag Østerberg og på den anden side den strukturalistiske fremstilling af produktionsmåden, som han tilslutter sig. Dag Østerbergs »instanser« er jo af en helt anden karakter end »niveauerne« i den komplekse helhedsstruktur i den franske strukturalistiske marxisme. Dette problem i Mathiesens materialitetsmodel understreges af, at Dag Østerberg i et af sine senere arbejder »Essays i samfunns-teori« (1975) side 111 direkte tager afstand fra Althussers forsøg på at tolke Marx alene på grundlag af dennes senere værker, hvad der er en forudsætning for Althussers teori om den komplekse helhedsstruktur.

Mathiesen tilslutter sig i hovedsagen materialitetsmodellen og mener i forlængelse heraf, at »materialiteten driver fram rettsreglene, rettsreglene utgjør en 'avspeiling' av eller tilpasning til den materielle utvikling« (s. 117). Og videre s. 120-21: »Og vi kan nå presisere begrepet 'avspeiling' noe nærmere: Det dreier sig – vel å merke – ikke om noen mekanisk 'gjentakelse' av samfunnsutviklingen i lovgivning og regler, men om en observerbar lovgivningsprosess som er slik at de sterkeste interesser slår igjennom og former reglene«.

Begrundelsen for dette synspunkt er ud over en analyse af politisk praksis i Norge tillige i denne udgave af bogen empiriske (historiske) undersøgelser af forholdet mellem retten og samfundet. Disse undersøgelser er en klar styrkelse af bogen, men desværre anvendes de uden særlig vægt på den i den pågældende historiske periode herskende produktionsmåde eller produktionsmådens specifikke faser. Der foretages heller ingen klar præcisering af, hvilke »megtige interesser« der driver retsudviklingen frem. Derfor fremstår bogens resultater for ofte blot og bart som postuler.

F.eks. kunne den empiriske undersøgelse af pengeretten i Norge i 1920'erne på baggrund af arbejder af Carsten Smith og Francis Sejersted have været anvendt med større styrke til fordel for materialitetsmodellen.

Her kunne man have inddraget den kapitalistiske produktionsmådes forskellige faser. Man kunne have set ændringerne som en udvikling fra en konkurrencekapitalistisk henimod en monopolkapitalistisk produktionsmåde og betragtet den deraf følgende ændrede opfattelse af statens funktioner. I kort begreb: en udvikling fra retsstat til statsinterventionistisk stat.

Bogens sidste del er helliget politiske, aktionsteoretiske overvejelser. Interessen for dette område skriver sig hos forfatteren langt tilbage i hans liv som forsker. Der er en klar sammenhæng mellem overvejelserne i disse afsnit og synspunkterne i hans ikke-materialistisk funderede bog fra 1971: »Det uferdige«.

Til trods for at Mathiesen ikke tillægger lovgivningsprocessen særlig stor betydning med henblik på systemændringer, mener han ikke, at man fuldstændig kan hoppe over det kortsigtede reformarbejde. Denne opfattelse er dog ikke udtryk for nogen tro på det parlamentariske demokratis formåen. Det at arbejde for lovreformer ses nemlig blot som politisk taktik, hvorved man gennem en gradvis totalisering af politiske synspunkter bevidstgør folk, og dermed skaber forudsætninger for aktiv politisk handling. Hvorledes denne politiske handling, hvorved magten til slut gribes, nærmere skal foregå, er ikke behandlet. Måske har det den naturlige forklaring, at Mathiesen er usikker på det (s. 145).

Dertil kommer, at Mathiesen synes at undervurdere resultater af reformer i det hele taget, herunder den sociale udjævning, der rent faktisk er sket i Skandinavien. Det er således karakteristisk, at han i note 29 ser den forbedrede skoleundervisning i Norge som legitimation, der skal sikre systemet, og ikke som en af forudsætningerne for eller et led i en progressiv udvikling af samfundet. I det hele taget er det en af Mathiesens forudsætninger, at der er et afgørende skel mellem systemoverskridende og systembevarende reformer. Dette er næppe rigtigt. Man kan ikke seriøst bestride, at enhver større reform indeholder et element af systemforandring.

Til trods for disse kritiske bemærkninger må det slås fast, at Mathiesen har skrevet en absolut læseværdig bog. Den er velegnet for begynderen, der ligesom tages ved hånden og føres gennem stoffet. Vanskelige problemer fremstilles på en flydende og letfattelig måde. Mathiesens pædagogik har dog sine omkostninger. Således kan der ikke herske tvivl om, at sammenstillingen af normmodellen og materialitetsmodellen har sine fordele med hensyn til tilegnelsen af stoffet, men netop her er det vigtigt at være opmærksom på, at sammenhængen mellem de enkelte begreber i materialitetsmodellen næsten er gået tabt herved.

Pædagogisk kan det også virke uheldigt med den hyppige brug af citater fra andre forfattere. Det turde således være unødvendigt at citere Cecilie Høigård under fremstillingen af produktionsmåden (s. 49f.).

Når der i det foregående særlig er fremsat bemærkninger til de ændrin-

ger, der er sket fra bogens 1. udgave til dens 2. udgave, kan det være nødvendigt at fremhæve, at der er tale om klare forbedringer. Ikke alene er der begrebsmæssigt sket en præcisering, der er også tale om en væsentlig udvidelse af kapitel III med empiriske undersøgelser, som må anses som værdifulde for behandlingen af forholdet mellem retten og samfundet. Også den nye selvstændige behandling af den politiske praksis bibringer bogen klarhed.

Man må udtrykke håbet om, at den foreliggende retssociologi ikke bliver det sidste »utkast« fra forfatterens hånd.

2. Omtale ved Mette Roberts og Anders Stokbro Jensen

Thomas Mathiesens bog »Rett og samfunn« er et godt initiativ. Han betegner udgivelsen som »et utkast til en sosiologisk diskusjon af forholdet mellom rett og samfunn« (s. 7). Baggrunden er det progressivt politisk-faglige miljø, som er begyndt at udvikle sig blandt juridiske studerende.

Denne 2. omtale er ment som et supplement til den 1. omtale, som vi på de fleste punkter kan tilslutte os. Vi vil i det følgende først knytte nogle bemærkninger til Thomas Mathiesens teoretiske udgangspunkt, derefter behandle hans syn på samfundsmæssige ændringsmuligheder og sluttelig omtale hans forslag til konkret aktivitet.

Vi er enige med forfatteren i hans svar på retssociologiens hovedspørgsmål, nemlig at retsreglerne udgør en tilpasning til den materielle udvikling (jfr. s. 117). Men vi finder hans materialistiske teori uklar og angribelig. Mathiesens »materialitetsmodel« er allerede udførligt kritiseret af de første anmeldere. For os at se ligger hovedproblemet i, at Thomas Mathiesen – ganske vist med en del forbehold – søger at indordne forskellige samfundsopfattelser under tre betragtningsmåder for samfundssystemets videreførelse og eventuelle ændring. Foruden »materialitetsmodellen« er det »normmodellen« og »oplevelsesmodellen«, der alle opfattes som »idealtyper«. Det må siges at være i marxistisk forstand uvidenskabeligt at placere materialismen som led i en række positivistiske kategorier af »typer« eller »modeller«. Det er denne parallellisering, som giver ham problemer senerehen, hvor han indlader sig på en forvirrende jævnførelse af materialistiske begreber med normmodellens begreber (jfr. I. omtale ovenfor)¹.

¹) »Idealtpe«-begrebet, som Mathiesen anvender, går tilbage til Max Weber (1904). Sidsnævnte mente selv, at Marx' materialistiske teori og begrebsdannelse kun i særlige tilfælde var idealtypisk. Jfr. *Max Weber: Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (3. Aufl., Tübingen 1968) s. 204 f. – Senere er idealtpe-begrebet fra marxistisk side blevet afvist, jfr. *Nicos Poulantzas: A propos de la théorie marxiste du droit* (Archives de philosophie du droit, XII, 1967, s. 145-62). Oversat til dansk i *L. Althusser/N. Poulantzas: Om ideologiske statsapparater / Om marxisme og retten* (Kbh., Århus 1972) særlig s. 87 f. Og oversat til svensk i *G. Elwin & D. Victor (red.): Rätt och marxism* (Sthlm. 1978) særlig s. 259.

Hertil kommer, at hverken de historiske eller de aksjonspolitiske overvejelser inneholder en analyse af klassekampen. »Klasse« indgår nok i »materialitetsmodellen« (s. 58 ff.), men andetsteds anvender han betegnelser som »mektige interesser«, »de med makt« på den ene side og »modstandere af systemet«, »de uten makt« eller »progressive krefter« på den anden side. Som grundlag for en historisk forståelse og for praktisk handlen er dette utilstrækkelig.

Intetsteds beskæftiger Mathiesen sig med arbejderklassens andel i den samfundsmæssige økonomiske og sociale udvikling, d.v.s. arbejderklassens dels reformistiske, dels revolutionære kamp. Han siger eksempelvis blot: »Interessekonflikten, og dermed muligheten for strukturendring, er der alltid, men i perioder er den kanskje ikke så manifest – f.eks. når eierne av produksjonsmidlene klarer å yte relativt brukbare bidrag til de arbeiderne som er kjøpt [det er vel kun deres arbeidskraft, som er kjøbt?], og i perioder når eierne klarer mer aktivt å justere en del forhold. Skal endring av strukturen finne sted, må konflikten bli manifestert. Det vil si at interessemotsetningen er klargjort for medlemmene av den undertrykte klassen, og samtidig at den undertrykte klassen faktisk handler i overensstemmelse med dette, faktisk engasjerer sig i kamp« (s. 61). Med denne fremstilling af justeringerne mener vi, at Thomas Mathiesen ser bort fra de umiddelbare interesser (de kortsigtede målsætninger), som arbejderklassen har i reformer, og at disse også kræver kamp. Også marxisten må – med nødvendighet – til en vis grad opfatte sin aktivitet som reformaktivitet, dog således at det revolutionære perspektiv (den langsigtede målsætning) setter en negativ grænse for, hvad man på kortere sigt kan være med til. Derimod anbefales det senere i bogen, at jurister deltager i arbeidet på kortsigtede reformer, men i dette tilfælde nærmest på grund af de »brede lag«s respekt for retsstaten og afvisning af »ekstremistisk politikk« (s. 142f.; smlg. dog de uklare bemerkninger s. 135, som vi senere vender tilbage til).

Dermed er vi kommet til det lange praksisorienterede afsnit i bogen (s. 117-51). Thomas Mathiesen præciserer retsreglernes afspejling eller tilpasning til den materielle udvikling på følgende måde: De økonomiske prosesser kan føre til (1) *en forsinkelse af relevant lovgivning, indtil de økonomiske interesser er varetaget*, (2) *en udhuling af lovgivningen*, (3) *en ny lovgivning, der er tilpasset de nye økonomiske krav* og (4) *en beklipping, afskalning m.v. af et lovudkast, der bryder med stærke interesser*.

Mathiesens teori går ud på, at når stærke økonomiske eller generelt materielle krav ændrer sig, så sættes denne proces i gang. Radikale lovforslag vil på en eller flere af de nævnte fire måder miste radikaliteten. Retsreglerne vil i stedet komme til at virke støttende og videreførende for den samfundsstruktur, som har frembragt dem. Dette sker hovedsagelig på to måder: nemlig ved at reglerne præciserer, hvordan forholdene skal

være, og ved at reglerne »åpner opp« for forholdenes udvikling. Såvel sikringsfunktionen som ændringsmuligheden er »i de mektiges interesse« (s. 121). Dette kaldes retsreglernes faktiske eller objektivt videreførende virkning. Hertil svarer en subjektiv virkning, nemlig lovgivningens »legitimeringsfunktion« eller med andre ord rettens ideologiske funktion (s.124f.).

Strukturændringer forekommer ifølge Mathiesen kun, når tilstrækkelig store grupper simpelthen ikke længere godtager den struktur, som retsreglerne viderefører. Så vil reglerne blive tilsidesat, strukturen forandres og nye tilpassede regler blive formuleret (s. 125). »At retsreglernes videreførende virkning også har en subjektiv, oplevelsesmessig side åpner for muligheten for slik kamp – gjennom det foregående bevisstgjørende arbeid« (s. 127).

Så vidt om forudsætningerne for de politiske og praktiske anvisninger i slutningen af bogen. Thomas Mathiesen ser her politisk praksis som en vekselvirkning mellem *retspolitisk arbejde* og *alment politisk arbejde*. Så vidt vi forstår, hentyder han med retspolitisk arbejde til parlamentarisk og juridisk arbejde for reformer. Med alment politisk arbejde mener han »virksomhet som ved beskrivelse, avdekking og avsløring av samfunnsforholdene, og de reelle interesser bak maktkonstellasjonene i samfunnet, har en 'bevisstgjørende virkning' utover i folket – skaper tvil om det som ellers 'tas for gitt' – slik at krav om strukturendring blir artikulert og fremmet«. I forlængelse heraf kommer der en definition af »strukturendring«, nemlig som »en kvalitativ forandring av de grunntrekk i produksjonsmåten som opprettholder det rådende maktforholdet mellom samfunnsklassene« (s. 136).

Spesielt kan juristers avslørende arbeid bestå i opsamling, systematisering og kommunikation af sager, der viser »hvor kort lovgivningen bringer en«, samt i udarbejdelsen af mere teoretiske analyser af lovgivningsprosessen og dens resultater.

Thomas Mathiesen taler om bevægelsen fra retspolitik til almenpolitikk som en »*overskridelse*«. Retspolitikken sker »på de mektiges premisser« og har derved »viktige begrensninger«. Overskridelsen »finner sted på grunnlag av misnøyen med eksisterende forhold. Kampen i den politiske hverdag i den liberale stat vil bestå i, hvor langt overskridelsen kan føres, før lovgivningsprosessen setter inn, absorberer det allmenn politiske krav, og bringer problemstillingen tilbake til den rettspolitiske sfære« (s. 138).

Det er svært at forstå den teoretiske sondren mellom retspolitikk og alment politikk. Uklarheten viser sig bl.a. derved, at Mathiesen synes at lade retspolitikken have to sider. For det første den netop omtalte lovgivningsprosess med dens tilpasning, afskalning og absorption af radikale krav. Den anden side er hans indrømmelse af, at »rettspolitisk arbeid, og endringer i selve lovgivningen, er nødvendige dersom man vil endre livsforholdene for de lavere sjikt av befolkningen« (s. 135). Her viser sig

den samme svaghed, som vi omtalte ovenfor: Den manglende omtale af arbejderklassens kamp og de konkrete former, som kampen antager under skiftende historiske vilkår. I mere end hundrede år har denne kamp været organiseret dels af fagbevægelsen, dels af politiske partier. Løsrøvet fra denne realitet mener vi, at Mathiesens praktiske anvisninger er af begrænset værdi. Han nøjes med at anbefale at arbejde »for bevægelse på grasrota« (s. 131) uden at antyde det organisatoriske problem. Vi mener, at det afslørende og bevidstgørende »græsrodsarbejde« kun kan finde sted i en eller anden organisatorisk sammenhæng, hvis det på en gang skal kunne opvise praktiske resultater og samtidig fastholde det langsigtede perspektiv, sådan som det er Mathiesens mål.

Om det bevidstgørende arbejde vedrørende lovgivningens begrænsninger hedder det, at det skal »inneholde en gradvis totalisering fra det begrænsede til det mer omfattende, der man forstår at den begrænsede endring man fikk førte til lite nytt, og der man utvider perspektivet til en videre omkrets i stadig større ringer, i et stadig videre omfang av årsaksforhold, som må endres om man skal vente endring på et delfelt« (s. 144).

En »totalisering« af denne karakter forudsætter imidlertid en indgående teoretisk bearbejdelse af både historiske og aktuelle erfaringer. Målet er en ændring af samfundsstrukturen fra kapitalisme til socialisme (betegnelser, som Mathiesen i øvrigt er tilbageholdende med at anvende). Det både forudsætter og medfører en konsistent teoriudvikling og en eller anden form for organisering af dem, der skal handle. Det er uholdbart at blive stående ved den kløft mellem teori og praksis, som Thomas Mathiesen afslører på den sidste side i bogen. Her siger han, at hans teoretiske analyse af rettens og samfundets »bestemmelse« mest har været gennemført »under den rådende forudsætning at menneskene stort sett ikke handler i opposisjon«. Og dernæst: »Men når menneskene begynder å handle, blir det vanskeligere å avgjøre hva som er 'bestemmende'. Og når menneskene virkelig handler, er det de som bestemmer« (s. 151). På den måde anviser teorien ingen handlinger, og handlingerne forbliver uden teoretisk begrundelse.

Både på dette sted og andetsteds i bogen (jfr. s. 154, note 20) indrømmes svaghederne i analysen. Vi har i denne omtale også i overvejende grad koncentreret os om de kritiske punkter. Det har imidlertid ikke været vores mening at fraråde nogen at læse bogen. Vi har oplevet bogen som en provokation, der har givet os lejlighed til at gennemtænke problemer og præcisere vores opfattelser. På den måde kan bogen forhåbentlig også for andre opfylde det formål, forfatteren har haft: at fremme en diskussion af retssociologiske spørgsmål.

Retsteori

Göran Elwin & Dag Victor (red.): Rätt och marxism. Introduktioner och material (Kontrakurs, Bokförlaget Pan/Nordstedts, Stockholm 1978) 321 sider – 54 svenske kroner.

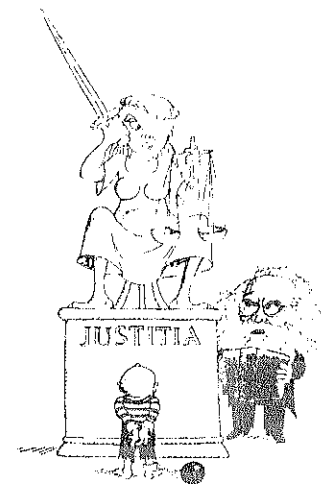
Bogen er delt i to dele: I. Del, Marx och Engels om rätten, og II. Del, Marxistisk rättsteori. Af Marx og Engels har man valgt uddrag af deres produktion mellem 1845 og 1894 med vægt på deres udtalelser om retten. Den anden del indeholder retsteoretiske bidrag af Fr. Engels/K. Kautsky, Norbert Reich, V. A. Tumanov, Nicos Poulantzas, Oskar Negt og Wolf Paul. Hver af de to dele er forsynet med en fyldig indledning af udgiverne.

Udgiverne har ikke gjort det let at vurdere bogens brugsværdi, uden at man har arbejdet med den i et seminar, en studiekreds eller lignende. Om udvalgsprincipperne for den første del med tekster af Marx og Engels hedder det blot:

»Urval och redigeringsprinciper kan alltid diskuteras. Vi har gått både efter vad vi själva tycker är centrala texter och efter vilka som brukar åberopas ofta. I flera fall har vi låtit bli att ta med texter med hänsyn till att de citeras eller behandlas av andra författare i senare delen av antologin. Vi har vidare valt att ta med vissa ganska långa utdrag för att på så sätt ge en bättre bild av Marx och Engels allmänna framställningssätt och problembehandling« (s. 9).

Hertil kommer, at disse uddrag af to mænds skrifter over en næsten 50-årig periode ikke anbringes kronologisk, men efter indhold. Teksternes indhold er dog så forskelligartet, at ethvert ordningsprincip herudfra bliver tvivlsomt. Årsagen er den, at Marx og Engels aldrig udformede nogen specifik »retsteori«. Men der er naturligvis i deres arbejder mange antydninger, en række skarpsindige iagttagelser og nogle prægnante formuleringer. Dem finder man i udvalget.

Om de mere sammenhængende retsteoretiske bidrag fra nyere tid hedder det, at

RÄTT OCH MARXISM
INTRODUKTIONER OCH MATERIAL
GÖRAN ELWIN & DAG VICTOR
KONTRAKURS